

Proces wychodzenia z ukrycia kobiet zorientowanych homoseksualnie

The process of "coming out" in female homosexuals.

ALICJA DŁUGOŁĘCKA-LACH

Z Instytutu Seksuologii w Warszawie

STRESZCZENIE: Praca omawia różne strategie ukrywania własnej orientacji homoseksualnej kobiet ("mijanie", "pozorna tajemniczość", "oddzielenie", "ograniczenie") oraz różne formy ujawniania się. Na podstawie badania 30 kobiet stwierdzono, że 47% rodziców znało orientację homoseksualną córek (częściej matki), 57% miało przyjaciół heteroseksualnych, 57% zgłosiło gotowość ujawnienia się, prawie 1/3 została odrzucona przez swoich rodziców.

SUMMARY: Various strategies used by female homosexuals to cover their homosexual orientation ("by-passing", "apparent mysteriousness", "separation", "restriction") as well as various forms of "coming out" are discussed in the paper. Data obtained from 30 female homosexuals indicate that in 47% of cases parents (usually mothers) knew about their daughter's homosexuality, 57% of subjects reported their readiness to come out, and almost one third were rejected by their parents.

Słowa kluczowe: kobiety homoseksualne/ proces ujawniania się

Key-words: homosexual female/ "coming out" process

Opinia publiczna jest jednym z wielu środków kontroli społecznej. Bezsprzecznie wpływa ona na zachowanie człowieka po naruszeniu przez niego obowiązujących norm postępowania. Zakaz (lub nakaz) postępowania może być albo poparty sankcją, albo też pewnym wzorem zachowania świadomie uznanym przez jednostkę za właściwy (5). Internalizacja pierwszego typu nie jest uwewnętrznioną normą, lecz internalizacją lęku przed sankcjami za jej naruszenie. W przypadku kobiet homoseksualnych zakaz zachowań homoseksualnych wynikał najczęściej z internalizowanego lęku przed odrzuceniem (3). U osób z silnym poczuciem winy zakaz ten może być uznany za właściwy. Kojder i Kwaśniewski (6) twierdzą, że gdy rygorizm i punitwność opinii publicznej są skierowane na te osoby, jej funkcja wyraża się w utrudnianiu im pozbycia się statusu dewiantów. Proces ten wyjaśniają teo-

rią naznaczania. Jedno z centralnych twierdzeń tej teorii głosi, że negatywna, stygmatyzująca reakcja społeczna i opór na próby zmiany statusu przez jednostki łamiące normy utrwała ich nonkonformizm sprzyjając tzw. dewiacji wtórnej, czyli zaakceptowaniu przez jednostkę roli i statusu dewianta. W ten sposób jednostka naznaczona odzyskuje równowagę poznawczą zachwianą w fazie negocjacji swego statusu, a zaczyna się dobrze czuć w nowej roli dewianta, czy też w podkulturze dewiacyjnej.

Ponse (7) przedstawia różne możliwości uniknięcia naznaczenia społecznego jak też modyfikacji jego skutków poprzez zabiegi negocjacyjne wobec otoczenia (wychodzenie z ukrycia, tzw. "coming out", uświadamianie społeczeństwa) lub poprzez stosowanie rozmaitych technik neutralizowania stygmatyzującej reakcji społecznej (częściowego ukrywania się). Opisuje on kilka strategii.

Strategie ukrywania się

Najczęściej stosowaną strategią byłoby "mijanie" (*passing by*), polegające na wchodzeniu w społeczne interakcje z osobami heteroseksualnymi, ale w bardzo ograniczonym stopniu. Osoba homoseksualna ukrywa te aspekty biografii, które mogłyby być uznane za odmienne i niewłaściwe. W przypadku "mijania" człowiek, jak aktor, ujawnia tożsamość pozorną, prawdziwą tożsamość pozostawia dla samego siebie. "Mijanie" obejmuje nie tylko kamuflujący strój i zachowanie, wymaga bardziej skomplikowanych zabiegów - świadomego grania, prezentowania określonego obrazu siebie i innych. Niezamierzoną konsekwencją "mijania" jest to, że zachowanie anonimowości izoluje lesbijki nie tylko od bliskiego otoczenia, ale i wzajemnie od siebie. Konieczność "mijania" może być uznana w odniesieniu do określonego otoczenia np. wobec znajomych z pracy. Praca to miejsce, w którym większość lesbijek może czuć się skrepowana. Następstwa ujawniania się mogą wyjść daleko poza zwykłą dezaprobatę, np. zakończyć karierę zawodową.

Pozorna tajemniczość (*apparent mystery*) - to strategia stosowana wobec najbliższego otoczenia (rodziców, przyjaciół). Polega ona na cichej zмовie, tworzeniu świadomego pozorów, gdzie obie strony znają sekret, ale udają, że go nie znają. Jest to rodzaj dyskrecji, która z czasem staje się coraz trudniejsza, ponieważ rodzina i przyjaciele stwarzają warunki zmniejszające potrzebę ukrywania prawdy, wysyłają wiele impulsów skłaniających do ujawnienia się (ciepło, troskę, zainteresowanie, poczucie bezpieczeństwa). W rezultacie pozorna tajemniczość prowadzi do podobnych konsekwencji, jak tajemniczość prawdziwa - "ja" kobiety nie może być w pełni zaakceptowane. Ponadto wiedza lub podejrzenia dotyczące homoseksualizmu mogą zmieniać zachowanie osób, które wchodzą w interakcję z kobietą homoseksualną. Związek słabnie, ponieważ tajemnica uniemożliwia autentyczny kontakt.

Oddzielenie (*separation*) - to strategia polegająca na wzajemnym izolowaniu grupy przy-

jaciół heteroseksualnych od homoseksualnych, tak, że jedna grupa jest nieświadoma istnienia drugiej. Podział ten jest opisywany jako "życie podwójnym życiem". Czas wolny jest podzielony dla homoseksualnych i heteroseksualnych przyjaciół. Granica między tymi przyjaźniami jest chroniona. Przyjaźń w obu przypadkach jest ograniczona. Związki z przyjaciółmi heteroseksualnymi stają się płytsze, ponieważ muszą być oszukiwani. Przyjaciele homoseksualni, chociaż są wtajemniczeni, nie mogą utrzymywać kontaktów w swobodny sposób, bo są ukrywani.

Ograniczanie (*restriction*) - to rezygnacja z kontaktów z ludźmi zorientowanymi heteroseksualnie i ograniczanie ich jedynie do spotkań z ludźmi zorientowanymi homoseksualnie. Prawdziwe życie dla osób stosujących tę strategię toczy się jedynie z osobami o orientacji homoseksualnej i w miejscach dla osób o takiej orientacji.

Ponse wyciąga wniosek, że w rezultacie wszystkie strategie prowadzą do tego samego skutku - do odcinania się od interakcji z otoczeniem lub do ograniczenia kontaktów z ludźmi do kontaktów z osobami o tej samej orientacji seksualnej.

Wychodzenie z ukrycia (coming out)

Można je rozumieć jako proces. Polega on na stopniowym ujawnianiu siebie jako osoby zorientowanej homoseksualnie samej sobie, na przyjmowaniu do świadomości i akceptowaniu tego faktu, a dopiero potem ujawniania go poszerzającym się kręgom otoczenia. Oznacza to, że nie jest to proces jednorazowy. Można wielokrotnie podejmować tę decyzję kolejno, przed różnymi grupami lub pojedynczymi osobami. Całkowite ujawnienie się oznaczałoby zdolność do swobodnej rozmowy na temat swojej orientacji seksualnej i nie ukrywania związanego z nią sposobu życia przed osobami z różnych kręgów społecznych.

Weinberg (11) twierdzi, że postawa najbliższego otoczenia wobec homoseksualizmu ma decydujący wpływ na szansę zaakceptowania

siebie i wyjście z ukrycia. Odrzucenie przez kogoś z rodzeństwa, przyjaciół, a zwłaszcza przez rodziców - osób, od których oczekuje się miłości, określa jako najbardziej bolesną karę. Ponadto takie zachowanie najbliższych daje podstawy do mniemania, że skoro osoby, które kochały i szanowały tego człowieka odrzuciły go - to obojętni ludzie z innych grup społecznych zrobią to samo. Przyczyn nieporozumień dopatruje się w barierach, które muszą pokonać zarówno rodzice jak i ich homoseksualne dzieci.

Weinberg na podstawie własnych doświadczeń terapeutycznych stwierdza, że wielu ludzi zorientowanych homoseksualnie powodowanych poczuciem winy i lęku zrywa kontakty z najbliższym otoczeniem nie z powodu odrzucenia, ale z powodu domysłów, że tak mogłoby się stać. Rodzice z kolei, przerażeni przyszłością swojego dziecka, życiem w prześladowaniu i samotności, czasami reagują agresją. Zachowania takie wynikają najczęściej z niewiedzy na temat homoseksualizmu. Ponadto rodzice nie mają żadnych wzorców postępowania, mogą więc popełniać wiele błędów, mimo najlepszych intencji. Przyjaciele mogą zerwać kontakt jako zbyt zagrażający dla siebie (może pojawić się u nich lęk przed negatywnymi reakcjami otoczenia np. plotkami, przed posądzeniem o homoseksualizm lub przed homoseksualnymi reakcjami skierowanymi bezpośrednio do nich). Inni mogą wypierać lub nie dopuszczać do świadomości tego faktu, mogą się również czuć oszukani, że dowiedzieli się o tym tak późno. Weinberg spostrzega również, że pewne problemy z najbliższym otoczeniem częściej dotyczą lesbijek niż homoseksualnych mężczyzn. Dopuszczalna jest bowiem o wiele większa ingerencja w życie prywatne córki (przyjaciółki) niż syna (przyjaciela) - np. nakłanianie do zamążpójścia, kontrolowanie wyjść z domu, dawanie "dobrych rad", pouczanie itp.

Ponse (7) przedstawia jeszcze inne trudności związane z ujawnianiem się. Według niej kobiety homoseksualne, które chciały rozpocząć normalne życie i ujawnić się, często określają tę sytuację jako bez wyjścia. Odkrycie się na

początku znajomości z osobą heteroseksualną nie daje możliwości przewidzenia jej reakcji. Czekanie grozi z kolei oskarżeniem o nieuczciwość i brak zaufania. Ponadto odkrycie się nie staje się łatwiejsze, nawet jeśli już kiedyś przed wybraną osobą nastąpiło. Wyróżnia ona kilka strategii wychodzenia z ukrycia. Niektóre kobiety ujawniają się stopniowo stosując taktykę *sceny* polegającą na tworzeniu takich sytuacji, w których osoby heteroseksualne muszą się określić wobec homoseksualizmu i mniejszości w ogóle. Wychodzenie z ukrycia nie musi przebiegać w sposób bezpośredni, zwłaszcza jeśli dotyczy najbliższego otoczenia. Rodzina ma idealne warunki *obserwacji*. Kobieta może swobodnie zachowywać się i rozmawiać w naturalny sposób o swoim życiu bez jasnego stwierdzenia swej orientacji. Rzadziej kobiety stosują taktykę polegającą na manipulowaniu swoim wyglądem zewnętrznym, wybieraniu odpowiedniego *image*, ponieważ jest to raczej odkrywanie się przed innymi lesbijkami, a nie osobami heteroseksualnymi, które mogą nie skojarzyć wyglądu z seksualną orientacją. Inną strategią jest *otwarcie werbalne*. Odkrycie się za pomocą określonych zachowań i sytuacji daje możliwość wielu interpretacji, podczas gdy słowa są jednoznaczne. Czasami jednak może się okazać, że jedynie przez werbalne ujawnienie się można uświadomić innym ten sekret. Tylko dla niektórych kobiet zorientowanych homoseksualnie wychodzenie z ukrycia staje się *ideologią*. W tym przypadku nabiera ono charakteru bezpośredniej dyskusji z opinią publiczną.

CEL I METODA BADANIA

Ze względu na znikomą ilość materiałów i brak badań zaprezentowałam powyższe rozważania wybranych autorów obcych mając na celu przybliżenie tematyki związanej z wychodzeniem z ukrycia. Jednak moim celem zasadniczym jest zilustrowanie tego procesu na konkretnym przykładzie grupy kobiet zorientowanych homoseksualnie. Sposób formowania tej grupy, jak również porównywanej grupy

kobiet o orientacji heteroseksualnej przedstawiono w poprzednim opracowaniu (w tym numerze). Tam też znalazły się podstawowe informacje na temat zastosowanych metod.

WYNIKI I ICH OMÓWIENIE

Otoczenie, którego dotyczy ukrywanie się

Około połowa rodziców (47%) wiedziała o homoseksualizmie swoich córek - najczęściej jedynie matki (tab. 1).

Tablica 1. Wiedza rodziców o homoseksualizmie córek (N = 30).

Rodzice:	n	%
nie wiedzą	10	33
chyba się domyślają	6	20
dowiedzieli się przez zaskoczenie	1	3
sama im powiedziałam	12	40
powiedział im ktoś inny	1	3

Również około połowa tych kobiet (57%) miała przyjaciół heteroseksualnych, którzy wiedzieli o ich orientacji seksualnej (tabl.2). Ponadto okazało się, że wszystkie utrzymywały kontakty towarzyskie z kobietami zorientowanymi heteroseksualnie i homoseksualnie, nie unikały też mężczyzn - aż 93% znało mężczyzn heteroseksualnych, a 77% mężczyzn homoseksualnych. Oznacza to, że około 50% kobiet może się swobodnie zachowywać w otoczeniu zarówno przyjaciół, jak i rodziców.

Tablica 2. Wiedza przyjaciół heteroseksualnych o homoseksualizmie swoich przyjaciółek (N=30).

Przyjaciele zorientowani heteroseksualnie	n	%
wiedzieli	17	57
nie wiedzieli	13	43

Zbliżona liczba kobiet zgłosiła zdolność do całkowitego wyjścia z ukrycia (57%) (tabl.3). Co najmniej druga połowa stosuje różne strategie ukrywania się.

Tablica 3. Deklaracja gotowości wyjścia z ukrycia badanych kobiet zorientowanych homoseksualnie (N=30).

Zdolność do całkowitego wyjścia z ukrycia	n	%
tak	17	57
nie	13	43

Proces wychodzenia z ukrycia

Tylko 7% badanych kobiet nigdy nie powiedziało o swojej orientacji seksualnej osobie zorientowanej heteroseksualnie. Połowa kobiet podjęła decyzję o ujawnieniu się dość szybko - między 15 a 19 rokiem życia tzn. w wieku, kiedy kobiety najczęściej uświadamiają sobie odmienną orientację seksualną. 40% zrobiło to po 20 roku życia (tabl.4).

Tablica 4. Wiek ujawnienia się badanych kobiet zorientowanych homoseksualnie (N=30).

Wiek ujawnienia się	n	%
przed 11 r.ż.	-	-
12 - 14 r.ż.	1	3
15 - 19 r.ż.	15	50
20 - 24 r.ż.	6	20
powyżej 25 r.ż.	6	20
nigdy	2	7

W przypadku 61% kobiet decyzja o ujawnieniu się była samodzielna. 28% kobiet zrobiło to pod wpływem homoseksualnych przyjaciół lub w następstwie korespondencji, albo kontaktów osobistych z członkami organizacji homoseksualnych. Tylko 11% - dzięki

zapoznaniu się z artykułami i książkami na ten temat (tabl.5).

Tablica 5. Czynniki wpływający na ujawnienie się badanych kobiet zorientowanych homoseksualnie (N=30).

Czynnik:	n	%
samodzielną decyzją	17	61
namowa przyjaciół	5	18
lektura artykułów, książek	3	11
korespondencja, kontakt z organizacjami homoseksualnymi	3	11
inne	-	-

Zdecydowanie najczęściej badane kobiety powiedziały po raz pierwszy o swojej orientacji przyjaciółce lub przyjacielowi zorientowanym heteroseksualnie (82%), bardzo rzadko były to inne osoby (np. matki - 8%) (tabl.6). Pomimo, że większość badanych kobiet zwierzyła się po raz pierwszy heteroseksualnej przyjaciółce lub przyjacielowi, to tylko 57% w chwili badania miało takiego przyjaciela. Oznacza to, że część kontaktów przyjacielskich została zerwana.

Tablica 6. Osoba, przed którą badane kobiety ujawniły się po raz pierwszy (N=30).

Osoba:	n	%
matka	2	8
przyjaciółka, przyjaciel	23	82
chłopak	1	4
nauczyciel, lekarz, psycholog	1	4
obca osoba	1	4

Na podstawie wypowiedzi można stwierdzić, że pierwsze reakcje rodziców są najczęściej negatywne, ale po pewnym czasie sytuacja normalizuje się. W rezultacie, 71%

rodziców (w tym 36% - to wyłącznie matki) zaakceptowało swoje córki. Z odrzuceniem rodziców spotkało się 29% badanych kobiet (tabl.7). Z wypowiedzi wynika również, że pozytywną rolę odgrywają spotkania rodziców ze specjalistami (psychologami, seksuologami, pedagogami), którzy nie tylko udzielają informacji na temat homoseksualizmu, ale pomagają się znaleźć rodzicom, w sytuacji również dla nich trudnej.

Tablica 7. Reakcja rodziców na wiadomość o homoseksualizmie córek (N=14).

Reakcja rodziców	n	%
akceptacja matki i ojca	5	36
akceptacja matki	5	36
akceptacja ojca	-	-
odrzućcie przez matkę i ojca	4	29

Za podstawowe sposoby podniesienia akceptacji społecznej wobec zjawiska homoseksualizmu kobiety homoseksualne uznały: publikacje oraz programy radiowe i telewizyjne na ten temat (87%), zmniejszenie wpływów kościoła (83%) oraz wzmożoną aktywność organizacji homoseksualnych (tabl.8).

WNIOSKI

Około połowy badanych kobiet o orientacji homoseksualnej ukrywa ją. Ukrywanie dotyczy głównie dalszego otoczenia, ale w dużym stopniu również rodziców (zwłaszcza ojców), najrzadziej przyjaciół.

Badane kobiety najczęściej podejmują decyzję o próbie ujawnienia się dosyć wcześnie - samodzielnie lub pod wpływem homoseksualnych przyjaciół. W wielu przypadkach jest to proces długotrwały.

Tablica 8. *Sposoby na podniesienie akceptacji społecznej wobec homoseksualizmu kobiet wymienne przez badane kobiety (N=30).*

Sposoby:	Kobiety zorientowane			
	homoseksualnie		heteroseksualnie	
	n	%	n	%
aktywność organizacji homoseksualnych	19	63	5	17
publikacje, artykuły, programy radiowe i telewizyjne	26	87	22	73
kluby i kawiarnie homoseksualne	13	43	5	17
edukacja	14	47	20	67
zmniejszenie wpływów Kościoła	25	83	20	67
to jest niemożliwe	-	-	1	3
nie zależy mi na tym	1	3	3	10
inne	3	10	1	3

PIŚMIENNICTWO

1. Bilikiewicz T., Imieliński K. (red.): Seksuologia kliniczna, PZWL, Warszawa 1974.
2. Boczkowski K.: Homoseksualizm. Warszawa 1988.
3. Długołęcka-Lach A.: Psychospołeczne aspekty wychodzenia z ukrycia kobiet zorientowanych homoseksualnie - praca magisterska, UW 1992.
4. Imieliński K.: Seksiatria, Warszawa 1990.
5. Kojder A., Kwaśniewski J.: Wzory reakcji na zachowania dewiacyjne i ich uwarunkowania, Studia socjologiczne 1975.
6. Kwaśniewski J.: Reakcja dewiantów na reakcję społeczną w: Dewiacja i kontrola społeczna. I, 1981.
7. Ponce B.: *Secrecy in the Lesbian World w: Encounters. Identities and relationships*, London 1977.
8. Saghir M., Robins E.: *Male and female homosexuality*. Baltimore 1973.
9. Sikorski S.: Homoseksualne zachowania kobiet. W: *Problemy Rodziny*, 3, 1977.
10. Tomaszewski T.: *Psychologia ogólna*, Warszawa 1992.
11. Weinberg G.: *Ludzie zorientowani homoseksualnie w społeczeństwie*, Poznań 1991.

*Adres: Mgr Alicja Długołęcka-Lach, Instytut Seksuologii,
Pl. Trzech Krzyży 16, 00-499 Warszawa.*